

СИНЧАК В. П.

д. е. н., професор
Хмельницький університет управління та права

САМАРІЧЕВА Т. А.

аспірант
Хмельницький університет управління та права

ЦІНОВА СКЛАДОВА У ФІНАНСОВОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ МОЛОКОПЕРЕРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті проведено термінологічний аналіз понять «фінансове забезпечення» та «ціноутворення». Доведено, що поняття ціноутворення слід розглядати як інструмент фінансового забезпечення і як процес формування рівня цін. Установлено структуру фінансових ресурсів молокопереробних підприємств. Визначено місце процесу формування ціни у фінансовому забезпеченні молокопереробних підприємств. За допомогою факторного аналізу виявлено чинники, що найбільшою мірою впливають на фінансове забезпечення ПрАТ «Хмельницька маслосирбаза», у тому числі вплив ціни на нього.

Ключові слова: ціноутворення, фінансове забезпечення, джерела фінансового забезпечення, молокопереробні підприємства.

СИНЧАК В. П.

д. э. н., профессор
Хмельницкий университет управления и права

САМАРИЧЕВА Т. А.

аспирант
Хмельницкий университет управления и права

ЦЕНОВАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ В ФИНАНСОВОМ ОБЕСПЕЧЕНИИ МОЛОКОПЕРЕРАБАТЫВАЮЩИХ ПРЕДПРИЯТИЙ

В статье проведен терминологический анализ понятий «финансовое обеспечение» и «ценообразование». Доказано, что понятие ценообразования следует рассматривать как инструмент финансового обеспечения и как процесс формирования уровня цен. Установлена структура финансовых ресурсов молокоперерабатывающих предприятий. Определено место процесса формирования цены в финансовом обеспечении молокоперерабатывающих предприятий. С помощью факторного анализа обнаружены факторы, которые в наибольшей степени влияют на финансовое обеспечение ЧАО «Хмельницкая маслосырбаза», в том числе влияние цены на него.

Ключевые слова: ценообразование, финансовое обеспечение, источники финансового обеспечения, молокоперерабатывающие предприятия.

SYNCHAK V. P.

doctor of economical sciences, professor
Khmelnytskyi University of Management and Law

SAMARICHEVA T. A.

postgraduate student
Khmelnytskyi University of Management and Law

PRICE COMPONENT IN THE FINANCIAL SUPPORT OF MILK PROCESSING PLANT

This article provides a terminological analysis of concepts of "financial security" and "pricing". It is proved that the concept of pricing should be distinguished as an instrument of financial support, and, as the formation of prices. The structure of the financial resources of dairy enterprises has been defined. The place of the process of price formation in financial support dairy enterprises has been specified. Using factor analysis revealed factors that most affect the financial support of PJSC "Khmelnytskyi maslosyrbaza", including the impact of price.

Keywords: pricing, financial support, sources of financial support, milk processing enterprises.

Постановка проблеми. Забезпечення відтворювального процесу та економічного розвитку молокопереробних підприємств в умовах трансформацій нерозривно пов'язано з питаннями їх фінансового забезпечення. Адже наявність фінансових ресурсів і джерел їхнього формування, а також раціональне їх використання є необхідними умовами ефективного функціонування й подальшого розвитку суб'єктів господарювання молочної галузі. Внаслідок цього практичного значення для виробників молочної продукції набуває проблема забезпечення їх фінансовими ресурсами, що в кінцевому результаті позначається на їхній здатності своєчасно й у повному обсязі розраховуватись за своїми зобов'язаннями. Поряд із цим, відсутність однозначних підходів до розкриття сутності дефініцій «фінансове забезпечення» та «ціноутворення» породжує проблеми теоретичного спрямування, що стає причиною зменшення їх ролі і значимості у фінансових механізмах розвитку аграрних переробних підприємств національної економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми ціноутворення є предметом наукових пошуків науковців, економістів-аграрників, практикуючих спеціалістів, серед яких слід вказати М. М. Артуса [2], Я. В. Литвиненка [9], П. Т. Саблука [13], Л. О. Чорну [18], Л. О. Шкварчук [16], О. М. Шпичака [17] та ін. Питанню фінансового забезпечення присвятили свої праці відомі науковці та економісти-аграрники, особливо О. Є. Гудзь [5], М. Я. Дем'яненко [6; 15], М. Й. Малік [15], П. А. Стецюк [14] та інші вчені. Однак, незважаючи на те, що окремі аспекти організації фінансового забезпечення та деякі особливості ціноутворення підприємств агропромислової сфери достатньо висвітлені в сучасній економічній літературі, проте недостатньо досліджено вплив ціноутворення на фінансове забезпечення.

Метою статті є обґрунтування ролі цінової складової та визначення можливих шляхів оптимізації її впливу на фінансове забезпечення молокопереробних підприємств аграрної галузі національної економіки.

Виклад основного матеріалу. Важливий вплив на розвиток молокопереробних підприємств через фінансовий механізм здійснює фінансове забезпечення, однією із складових якого є ціноутворення. Тож ціна як економічна категорія належить до механізму дії об'єктивних економічних законів і формується під впливом попиту та пропозиції та встановлює кількісні параметри розподілу, в якому беруть участь фінанси, що сприяє їх взаємозв'язку.

На відміну від ціни та фінансів процеси ціноутворення та фінансового забезпечення належать до суб'єктивних чинників, оскільки вони формуються під впливом суб'єктів господарювання. Причому після закінчення операційного циклу ціна і процес ціноутворення сприяють появі фінансових ресурсів для фінансового забезпечення підприємств. Очевидно, що під час формування обсягів фінансового забезпечення на них здійснюють вплив не лише об'єктивні фактори, але і суб'єктивні. Тож ціноутворення та фінансове забезпечення стають елементами одного процесу, який слід розглядати не відособлено, а комплексно та у логічному взаємозв'язку.

Тому для означення місця ціноутворення у фінансовому забезпеченні молокопереробних підприємств спочатку необхідно здійснити термінологічний аналіз понять «фінансове забезпечення» та «ціноутворення». Відразу зауважимо, що у науковій літературі спостерігаються різнобічні підходи до обґрунтування та призначення цих дефініцій. З цього приводу П. А. Стецюк зазначає: «Проблема фінансового забезпечення на мікрорівні полягає не у відсутності фінансових ресурсів взагалі, а в доступі до них конкретного підприємства та формах і методах їхнього розподілу між галузями економіки й господарюючими суб'єктами» [14, с. 111]. З наведеного очевидно практичний аспект фінансового забезпечення. Причому, як зазначає науковець, проблема полягає не в обсягах, а в процесах, які взаємопов'язані між собою та в певній мірі впливають на абсолютну величину цих обсягів.

Саме на процесному підході акцентується увага і в наступному визначенні фінансового забезпечення. Адже, як пишуть Л. В. Дікань та Ю. О. Голуб: "...зміст поняття "фінансове забезпечення діяльності підприємства" у більш широкому розумінні узагальнює сукупність заходів та умов, що сприяють сталому розвитку підприємства шляхом покриття витрат підприємства фінансовими ресурсами в залежності від розміру виробництва та фінансового становища..." [7, с.65]. Тобто на перше місце у цьому визначенні поставлено сукупність заходів та умов завдяки яким можливо фінансово забезпечити діяльність підприємства.

Симптоматичним до наведеного вище визначення є підхід, який спостерігаємо у О. Є. Гудзь, яка розглядає фінансове забезпечення як можливість господарюючого суб'єкта забезпечити власну діяльність необхідними фінансовими ресурсами [5, с. 47]. Однак, на відміну від попереднього визначення у наведеному більш лаконічно охоплюється сам процес. Безперечно, його можна вважати завершеним, враховуючи значення терміну «можливість».

Разом з тим В. М. Опарін відзначає: "...фінансове забезпечення реалізується на основі відповідної системи фінансування, яке може здійснюватись у трьох формах: самофінансування, кредитування, зовнішнє фінансування. Різні форми фінансового забезпечення використовуються на практиці одночасно через установаження оптимального для даного етапу розвитку суспільства співвідношення між ними..." [10, с. 56]. Перевагою цього визначення є те, що у ньому, по-перше, наголос робиться не на конкретному процесі чи заході, а на системі, яка містить їх сукупність, що, власне, формують цю систему, і, по-друге, автором називаються основні форми фінансування, що надає цьому визначенню глибший зміст. На останньому наголошує й І. Бланк, який дещо розширює ці форми, серед яких наступні: "...повне самофінансування; акціонування; кредитне фінансування; лізинг і селенг; змішане фінансування..." [3, с.215].

З огляду на аналіз різних підходів до розкриття сутності наведеного вище визначення та з урахуванням зазначених дискусійних положень, на нашу думку, під фінансовим забезпеченням підприємства слід розуміти спроможність суб'єкта господарювання забезпечити власну діяльність необхідними обсягами фінансових ресурсів з дотриманням оптимального співвідношення між різними формами їх походження.

Цілком очевидно, що таке визначення фінансового забезпечення відрізняє його від попередніх тим, що у ньому наголос робиться не лише на спроможності підприємства забезпечити власну діяльність, але і з дотриманням при цьому певного оптимуму між формами фінансування, що важливо з позиції фінансового менеджменту. До того ж, з метою спрощення і узагальнення наведене визначення не містить назви форм фінансування, оскільки для кожного суб'єкта господарювання їх перелік може бути різним як за назвою, так і за обсягами зі зміною динамки надходження. Тому для верифікації джерел фінансування і обсягів формування фінансових ресурсів доцільно вивчати їх динаміку та можливі відхилення, адже вони функціонують не ізольовано від зовнішнього середовища з притаманними йому ризиками, які спричиняють їхні зміни, навіть з певним часовим лагом для окремих галузей, а отже формують інший напрям дослідження.

Доречно також відзначити, що формування фінансових ресурсів здійснюється шляхом надходження грошових коштів з різних джерел підприємства. Одним із таких джерел є одержана від споживачів виручка від реалізації, що, в свою чергу, складається із добутку ціни та кількості реалізованої продукції. Звісно на величину виручки, а відтак і фінансового забезпечення, як уже зазначалось, безпосередній вплив має ціноутворення. Однак, як показує аналіз літературних джерел, ця дефініція також є дискусійною та потребує деякого уточнення з точки зору досліджуваного питання.

Так, С. Я. Войтович та В. С. Рейкін розглядають ціноутворення як процес формування, встановлення та зміни діючих цін за певними закономірностями внаслідок взаємодії попиту і пропозиції як основних елементів функціонування ринку [4, с.74]. Однак, на нашу думку, таке визначення не розкриває роль держави в процесі ціноутворення, та не відображає інших економічних законів, окрім закону попиту та пропозиції.

Водночас, М. М. Артус дає таке визначення цьому поняттю: «... процес факторного формування, закономірності руху та використання цін» [2, с.30], – та наголошує – «... залежно від форми організації економіки процес формування цін може бути адміністративним та ринковим» [2, с.31], з чим ми повністю погоджуємось.

У цей же час, Я. В. Литвиненко зробив акцент на те, що поняття може використовуватись не лише на рівні окремих суб'єктів господарювання, а й на загальнодержавному: «Ціноутворення – процес формування цін на товари, роботи та послуги загалом у державі або на конкретному підприємстві під впливом загальноекономічних законів суспільства» [9, с. 218].

Досить лаконічно розкрито суть досліджуваного поняття у фінансовому словнику: «Ціноутворення – процес формування цін, визначення їх рівнів та співвідношень» [8, с. 487].

Під кутом зору досліджуваної проблеми погоджуємось з думкою О. М. Шпичака, який підкреслює необхідність включення до ціни нормативних витрат та середньої норми прибутку по національному господарстві, а саме: «Для сільськогосподарських товаровиробників, переробних, постачальницьких, обслуговуючих та інших підприємств і організацій ціни на товари, роботи та послуги формуються виходячи з попиту і пропозиції з урахуванням державної підтримки на основі галузевих нормативних витрат і норми прибутку в середньому по національному господарству» [17, с. 297]. Важливим у цьому підході є те, що відомий в Україні і за її межами вчений робить наголос саме на державній підтримці. І якщо попит і пропозиція є загально визначеними чинниками, які у результаті досягнення балансу і визначають рівноважну ціну продукції, то на державній підтримці акцентується увага не всіх науковців. Мабуть, тут дається взнаки не широке її застосування для окремих галузей, зокрема сільськогосподарської.

Достатньо обгрунтованим, на нашу думку, є визначення «ціноутворення», що наводить Л. О. Чорна, яка визначає його як «...безперервний економічний процес формування рівня цін на товари, роботи і послуги, що здійснюється їх продавцем для реалізації його визначених економічних інтересів в конкретних ринкових умовах під економічним регулюванням з боку державних органів управління» [18, с.55]. З погляду вказаного автора процес ціноутворення здійснюється з метою забезпечення економічних інтересів продавця. Дане твердження ще раз доводить, що формування ціни на підприємстві має забезпечувати його прибутковість та надходження грошових коштів в касу, або банківські рахунки. Звідси очевидно, що ціноутворення є елементом системи фінансового забезпечення.

Тому, сутність ціноутворення, на нашу думку, слід розглядати, по-перше, як інструмент фінансового забезпечення, і, по-друге, як процес формування рівня цін на товари, роботи і послуги, що здійснюється їх продавцем з метою отримання прибутку, або запобігання збитків в умовах ринкового та державного регулювання.

З огляду на все вищезазначене та з метою наглядності, процес ціноутворення та напрями його прояву у фінансовому забезпеченні можна проілюструвати за допомогою рис. 1.

З рис. 1 очевидно, що процес ціноутворення є однією із складових фінансового забезпечення і цілком закономірно приймає участь у формуванні фінансових ресурсів молокопереробних підприємств через механізм самофінансування. Причому на початковому етапі визначення форм фінансового забезпечення важливо дотриматись субординації джерел фінансування як того вимагає теорія Гордона Дональдсона, відповідно до якої для того, щоб зменшити рівень залежності фірми від зовнішніх джерел необхідно, в першу чергу, використовувати внутрішні джерела фінансування, що й відображено стрілкою на рис. 1. Зокрема, у зарубіжній практиці, вважається, що частка власного капіталу має бути на рівні 60 %, хоча в японських компаніях переважає залучений капітал (90 %), показник якого в середньому на 58 % вищий, ніж в американських корпораціях [11, с. 106].

Для порівняння проаналізуємо динаміку структури джерел фінансових ресурсів одного з вітчизняних суб'єктів господарювання, за матеріалами якого здійснювався аналіз. Результати такого аналізу зображено на рис. 2.

Рис. 1. Процес формування ціни у фінансовому забезпеченні молокопереробних підприємств

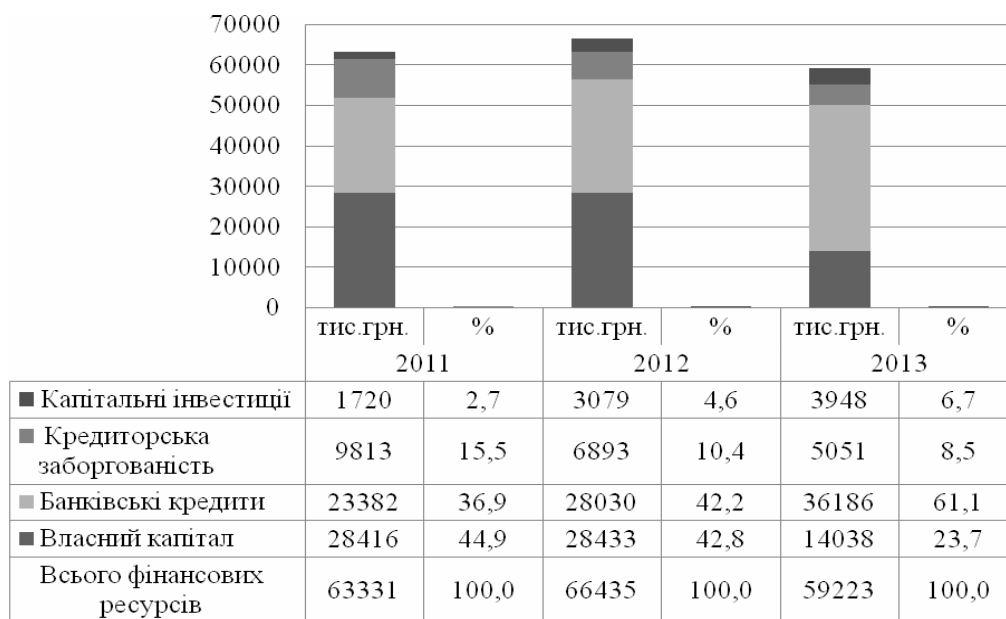

Рис. 2. Динаміка структури джерел фінансових ресурсів ПрАТ «Хмельницька маслосирбаза» за 2011–2013 рр., тис. грн. (розроблено за даними [1])

З наведеної діаграми очевидно, що впродовж 2011–2012 рр. на ПрАТ «Хмельницька маслосирбаза» найбільша частка належить власним фінансовим ресурсам – 44,9–42,8 % відповідно. У 2013 р. відбулись зміни у структурі фінансового забезпечення і найбільша частка припадає на банківське кредитування (61,1 %). Тож, враховуючи зарубіжний досвід субординації формування фінансових ресурсів компаній, вітчизняному молокопереробному підприємству слід посилити увагу на доцільність збільшення їх частки із власних джерел. Це стимулюватиме підприємництво у молокопереробній галузі, сприятиме економічному розвитку та зменшить залежність від зовнішніх джерел.

Грунтуючись на такому підході, та враховуючи те, що на збільшення власних джерел безпосередній вплив має виручка від реалізації продукції молокопереробного підприємства для фінансового забезпечення, доцільно визначити місце ціни у процесах його формування. Для цього, використовуючи прийом елімінування, що полягає в усуненні впливу усіх чинників на величину результативного показника (крім одного), та за даними табл. 1 визначимо вплив кожного чинника на виручку досліджуваного підприємства.

Таблиця 1

Вихідні дані для факторного аналізу виручки від реалізації ПрАТ «Хмельницька маслосирбаза» (розраховано за даними [1])

Показники	2012 р. (базисний, x_0)		2013 р. (звітний, x_1)		Зміна Δ_x	
	тверді сири	масло	тверді сири	масло	тверді сири	масло
Обсяг реалізації (q), тонн	3129,6	580,6	1752,3	406,3	-1377,3	-174,3
Середня ціна реалізації (p), тис. грн./тонн	35,6	52,2	40,1	46,5	+4,5	-5,7
Виручка від реалізації (B), тис. грн.	111413,8	30307,3	70267,2	18893	-41147	-11414,4
Всього (B), тис. грн.	141721,1		89160,2		-52560,9	

З метою всебічного відображення ролі ціни у процесі фінансового забезпечення, та водночас, ухилення від переобтяження розрахунків, під час проведення факторного аналізу обчислення виконано по двох основних видах продукції обсяг реалізації яких складає більше 50 %.

Загальновідомо, що виручка від реалізації продукції залежить від двох основних факторів: кількості реалізованої продукції та ціни на неї. Вплив факторних показників на виручку від реалізації (результативний показник) можна навести у вигляді наступної моделі:

$$B = \sum p_i \times q_i, \quad (1)$$

1. Розрахунок загальної зміни виручки (ДВ):

$$\Delta B = B_1 - B_0 = \sum \Delta B_i, \quad (2)$$

де ΔB – зміна обсягу фінансового забезпечення за аналізований період;

B_1 – виручка звітного року;

B_0 – виручка базисного року;

i – фактори, що впливають на величину виручки.

$$\Delta B = 89160,2 - 141721,1 = - 52560,9 \text{ тис. грн.}$$

За результатами проведеного розрахунку спостерігаємо негативну тенденцію для досліджуваного суб'єкта господарювання, адже надходження від виручки скоротились на 37,1 %.

2. Визначення впливу на виручку змін оптово-відпускних цін на основні види реалізованої продукції (ΔB_p):

$$\Delta B_p = \sum p_1 q_1 - \sum p_0 q_1, \quad (3)$$

де $\sum p_1 q_1$ – реалізація у звітному році в цінах звітного року;

$\sum p_0 q_1$ – реалізація у звітному році в цінах базисного року;

p – ціна продукції;

q – кількість продукції.

$$\Delta B_p = 40,1 \times 1752,3 - 35,6 \times 1752,3 = 7885,4 \text{ (тис. грн.) – сир твердий.}$$

$$\Delta B_p = 46,5 \times 406,3 - 52,2 \times 406,3 = - 2315,9 \text{ (тис. грн.) – масло.}$$

Таким чином, зі зростанням середніх оптово-відпускних цін на тверді сири на 12,64 % обсяг виручки від реалізації зріс на 7885,4 тис. грн, тоді як зниження середніх цін за масло на 10,9 % призвело до зменшення суми грошових надходжень на 2315,9 тис. грн.

3. Обчислення залежності виручки від змін у обсягах реалізації (ΔB_q):

$$\Delta B_q = B_0 \times (k_1 - 1), \quad (4)$$

де k_1 – коефіцієнт зростання обсягу реалізації продукції у відпускних цінах, розраховується за наступною формулою:

$$k_1 = \sum p_0 q_1 / \sum p_0 q_0, \quad (5)$$

де $\sum p_0 q_0$ – реалізація у звітному році в цінах звітного року;

$$k_1 = 62381,9 / 111413,8 = 0,56 \text{ – сир твердий.}$$

$$k_1 = 21208,86 / 30307,32 = 0,70 \text{ – масло.}$$

$$\Delta B_q = 111413,8 \times (- 0,44) = -49031,9 \text{ (тис. грн.) – сир твердий.}$$

$$\Delta B_q = 30307,3 \times (- 0,30) = -9098,5 \text{ (тис. грн.) – масло.}$$

На досліджуваному підприємстві зміна обсягу реалізації мала негативне значення як щодо продажу твердих сирів (-44%), так і масла (-30 %). Це призвело і до зниження виручки від реалізації на 49031,9 тис. грн та на 9098,5 тис. грн відповідно. Отже, під впливом змін у обсягах реалізації результативний показник зменшився на 58130,4 тис. грн.

Вплив факторів на виручку від реалізації узагальнимо у таблиці 2.

Таблиця 2

Результати факторного аналізу виручки від реалізації ПрАТ «Хмельницька маслосирбаза»

№ з/п	Фактори, що вплинули на виручку	Зміна виручки, тис. грн.		
		тверді сири	масло	всього
1.	Оптово-відпускні ціни	7885,4	- 2315,9	5569,5
2.	Обсяг реалізації продукції	-49031,9	-9098,5	-58130,4
3.	Всього	-41147	-11414	-52560,9

Таким чином, за наведеними даними в табл. 2 можна зробити висновок, що загальний

обсяг виручки від реалізації продукції зменшився на 52560,9 тис. грн. На це більшою мірою вплинули зміни у обсягах реалізації. Проте не можна нехтувати таким фактором, як зростання оптово-відпускних цін, адже вплив цього фактора зумовив зростання прибутку на 7885,4 тис. грн.

Висновки. Визначено, що ціноутворення, з одного боку, є інструментом фінансового забезпечення та сприяє формуванню рівня цін, а з іншого – разом із фінансовим забезпеченням стають елементами одного процесу, завдяки якому суб'єкти господарювання мають можливість збільшити частку власних фінансових ресурсів та вплинути на дотримання субординації між джерелами надходження капіталу на молокопереробні підприємства. Однак така субординація є нестабільною за напрямками надходження фінансових ресурсів і характеризується різкою їх зміною за видами джерел у досліджуваних роках як доведено саме за рахунок зміни ціни та виручки від реалізації продукції молокопереробних підприємств. Усе це не зовсім відповідає відомим науковим теоріям і зарубіжній практиці фінансування компаній, що підтверджує необхідність подальших наукових розвідок у цьому напрямі.

Список використаних джерел

1. Агентство з розвитку інфраструктури фондового ринку України або Stock market infrastructure development agency of Ukraine SMIDA [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://smida.gov.ua/db/participant/00447729>.
2. Артус М. М. Формування механізму ціноутворення в умовах ринкової економіки : монографія / М. М. Артус. – Тернопіль : Економічна думка, 2002. – 354 с.
3. Бланк И. А. Инвестиционный менеджмент / И. А. Бланк. – К. : МП "ИТЕМ", ЛТД, 1995. – 315 с.
4. Войтович С. Я. Теоретичні основи ціноутворення / С. Я. Войтович, В. С. Рейкін // Збірник наукових праць. Луцький національний технічний університет. – 2007. – Вип. 4 (19). – С. 73–84.
5. Гудзь О. Є. Забезпечення сільськогосподарських підприємств фінансовими ресурсами в період змін та стабілізації / О. Є. Гудзь // Економіка АПК. – 2007. – № 3. – С. 46–53.
6. Державна політика фінансової підтримки розвитку аграрного сектору АПК : монографія / [М. Я. Дем'яненко, П. Т. Саблук, В. М. Скупий, В. М. Алексійчук, О. Г. Булавко] ; ред.: М. Я. Дем'яненко ; ННЦ "Ін-т аграр. економіки". – К. : ННЦ "Ін-т аграрної економіки", 2011. – 369 с.
7. Дікань Л. В. Фінансове забезпечення діяльності підприємства: сутність та джерела / Л. В. Дікань, Ю. О. Голуб // Економіка розвитку. – 2007. – № 3 (43). – С. 65–68.
8. Загородній А. Г. Фінансовий словник / А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк, Т. С. Смовженко. – 4-е вид., випр. та доп. – К. : Тов-во «Знання», КОО; Л. : Вид-во Львів. банк. ін-ту НБУ. – 566 с.
9. Литвиненко Я. В. Сучасна політика ціноутворення : навч. посіб. / Я. В. Литвиненко. – 2-е вид. – К. : МАУП, 2003. – 240 с.
10. Опарін В. М. Фінанси (загальна теорія) : навчальний посібник / В. М. Опарін. – К. : КНЕУ, 2001. – 240 с.
11. Пойда-Носик Н. Н. Оцінка ефективності й оптимізація структури капіталу в системі фінансової безпеки підприємства / Н. Н. Пойда-Носик, Л. В. Петришинць // Фінанси України. – 2010. – № 10. – С. 100–112.
12. Саблук П. Т. Концептуальні засади розробки і реалізації інвестиційних програм в аграрно-промисловому виробництві / П. Т. Саблук, М. Ю. Коденська ; ННЦ "Ін-т аграр. економіки". – К. : ННЦ "Ін-т аграрної економіки", 2012. – 42 с.
13. Саблук П. Т. Ціноутворення в період ринкового реформування в АПК : монографія / П. Т. Саблук. – К. : ННЦ "Ін-т аграрної економіки", 2006. – 440 с.
14. Стецюк П. А. Формування фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств

/ П. А. Стецюк // Економіка АПК. – 2005. – № 11. – С. 111–116.

15. Фінансово-економічні аспекти стабільного розвитку аграрної економіки України : монографія / ред. : М. Я. Дем'яненко, М. Й. Малік ; Нац. наук. центр "Ін-т аграр. економіки" УААН, Уман. держ. аграр. ун-т. – Умань : СПД Сочінський, 2009. – 302 с.

16. Ціни і ціноутворення : навч. посіб. / Л. О. Шкварчук. – Вид. 3-є, виправл. – К. : Кондор, 2005. – 214 с.

17. Ціноутворення в процесі реформування агропромислового комплексу України (1990–2001 рр.) / [авт. колектив : О. М. Шпичак, І. С. Плющ, С. М. Рижук та ін. ; ред. О. М. Шпичак]. – К. : Ін-т аграр. економіки, 2002. – 499 с.

18. Чорна Л. О. Управління ціноутворенням в каналах реалізації продукції підприємств харчової промисловості : монографія / Л. О. Чорна. – К. : Національний університет харчових технологій, 2006. – 239 с.
